

bir matbaa kurmuştu. Özellikle savaş yıllarında baskı işleri burada sürdürüldü; 1950'den sonra ise normal matbaalarda ve Latin harfleriyle yapıldı. Bugüne kadar Tatar Türkçesi'yle yayımlanmış olan dinî eserlerden bazıları şunlardır: *Tefsîr-i Nu'mânî* (Helsinki 1958 [Kazan 1911 neşrinden tıpkıbasım]); Veli Ahmed Hakîm, *Türk Balalarına Din Dersleri* (Helsinki 1939); Hasan Hamîdullah, *Yâ-nâ İman Şartı Hem Bilimlikler* (Kemi 1944; Helsinki 1968); *Cuma Hutbeleri* (Helsinki 1973); Zâkir Kâdirî, *Dîn Sabaqları 1-2. 1: İnânu (İman), 2: Arulîq (taharet)* (Helsinki 1938), *Dîn Sabaqları 3: Namâz* (Helsinki 1938); Ahmet Naim Ata-sever, *İlmihal* (Helsinki 1968), *Din Bili-mi* (Helsinki 1973); Abdurrahman Kaya, *İman ve İbadet, İslâm'da Ahlâk* (diğer dinî, edebî ve tarihî eserler için bk. Halên, s. 6-26).

İlk müslüman Tatar Türkleri'nin Finlandiya'ya yerleşmesinden yaklaşık yarım asır sonra çeşitli İslâm ülkelerinden değişik maksatlarla gelen başkaları da oldu; ancak yabancı işçi alınmadığı için sayıları belli bir rakamı aşmadı. 1985 yılına kadar diğer İslâm ülkelerinden gelip burada kalanların sayısı 500-600 civarındaydı. Bu tarihten sonra ise Somali ve Bulgaristan'dan toplu ilticaların vuku bulması, dünya ülkeleri arasında eğitim, kültür ve ticaret ilişkilerinin gelişmesi, özellikle son yıllarda turistik yollarla yapılan tanışmalar sonucu yabancılarla evlenmelerin çoğalması gibi sebeplerle müslümanların sayısı artmaya başladı. 1987'de daha ziyade Arap asıllı cemaat tarafından Suomen Islamilainen Yhdyskunta adıyla yeni bir dinî dernek kuruldu ve cami olarak kullanılmak üzere bir bina kiralandı; böylece Helsinki'deki cami ve dinî dernek sayısı ikiye çıkmış oldu. Şu anda bütün Finlandiya'da cami-mescid hüviyeti taşıyan altı bina bulunmakta ve bunlardan ikisi Helsin-

ki'de, diğerleri ise Tampere, Turku, Järvenpää ve Kotka'da yer almaktadır.

Bu derneklerden başka son yıllarda (1993-1994) Türk vatandaşları tarafından İslam ja Rakkaus, çoğunluğunu Pakistanlılar'ın teşkil ettiği bir grup tarafından da Finnish Islamic Center adlı iki dernek daha kurulmuştur.

1994 yılı itibarıyla Finlandiya'da yaşayan müslümanların sayısının 10-12.000 civarında olduğu (nüfusun yaklaşık % 02'si) tahmin edilmektedir. Bunlardan özellikle ticarî hayata yakınlıkları bulunan ve daha ziyade kürk ticaretiyle meşgul olan Tatar Türkleri büyük başarılar elde etmiş durumdadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

"Muslims in Finland", MW, I/47, Karachi 1964, s. 7; Zuhar Tahir, "Muslims in Finland", a.e., III/16 (1965), s. 6; Ali Hakam A. Aziz, "Muslims in Finland", a.e., XII/24 (1975), s. 2, 7; H. Halên, "A Bibliographical Survey of the Publishing Activities of the Turkic Minority in Finland", SO, LI/11 (1979), s. 3-26; G. Pietto, "İslâm in Finlandia: i Tatarî", *İslâm. Storia e Civiltà*, VI/4, Tripoli 1987, s. 247-251; A. Popovic, "Muslimün", *EI²* (İng.), VII, 695.

ABDURRAHMAN KAYA

IV. FİNLANDIYA'DA

İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Dünyanın en kuzeyinde bulunmasına ve müslümanlarla yakın ilişki içinde olmamasına rağmen birkaç asırdan beri Finlandiya'da Doğu ve İslâm bilimleri alanında yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Şarkiyata karşı duyulan ilk ilginin daha çok filolojik olduğu görülür. Önce Kitâb-ı Mukaddes veya genel anlamda yahudi-hristiyan kültürü üzerinde çalışmak için gerek duyulan İbrânî, Ârâmî, Süryânî ve Arap dilleri öğrenildi. Turku (Abo) Üniversitesi'nin (Academia Aboensis) programından anlaşıldığına göre Abraham Alanus 1707-1712 yıllarında Ârâmîce ve Süryânîce'nin yanı sıra Arapça okutmuş, Piskopos Gezelius da (ö. 1718) çıktığı se-

yahatlerin birinden dönüşünde bu üniversitenin kütüphanesine bir Kur'an yazması getirmiştir. 1746-1757 yılları arasında yine bu üniversitede görev yapan Carl Abraham Clewberg önemli bir Doğu dilleri uzmanı idi; onun gözetimi altında gerçekleştirilen çalışmaların birinde İbrânîce ve Arapça kelimeleri bakımından mukayese edilmiş, bir diğerinde ise İslâmî sikkeler incelenmiştir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru İbrânîce'nin insanlığın ana dili olduğu yolundaki geleneksel görüşe karşı çıkan Pehr Malmström, 1791'de Latince tercümesiyle birlikte bir Kur'an metni basmaya başladı; fakat iki ciltten sonrasını çıkarmaya ömrü yetmedi.

Turku Üniversitesi'ndeki Arapça öğretimi XIX. yüzyılda da devam etti. Hans Henrik Fattenborg ile Ivar Ulrik Wallenius Turku geleneğini Helsinki'ye taşıdılar ve böylece orada şarkiyat çalışmaları yapmakta olan birçok araştırmacı Helsinki Üniversitesi'ne gitti. Turku'da kalan ilim adamlarından August von Platen'in çok iyi Arapça bildiği söylenir. Anlatıldığına göre ünlü dilbilimci ve coğrafyacı Georg August Wallin onu ziyarete gelerek ayak-kabıllarını çıkarıp Arabistan çöllerinde dolaştığından ayaklarını öpmüştür. A. von Platen, 1836'da efsanevi Tedmür kraliçesinin ülkesini görmek amacıyla Suriye'ye gitmek için İtalya üzerinden İstanbul'a geçmiş, fakat yola çıkacağı sırada güneyde baş gösteren veba salgınından dolayı Finlandiya'ya geri dönmüştür.

Finlandiya'da ilk defa Farsça üzerinde çalışan ve Farsça hocalığı yapan kişi önce Turku, sonra Helsinki üniversitelerinde öğretim üyesi olan Carl Gustaf Sjöstedt'tir (ö. 1834). Bu zat Farsça çalışmalarından başka meşhur tarihçi ve edip Şehâbeddin İbn Arabşah üzerinde de bir araştırma yapmıştır. Arapça dışındaki diller üzerinde çalışma yapan şarkiyatçılar arasında arkeoloji, etnoloji, folklor, liguistik ve özellikle Türkoloji ile ilgilenen ve on sekiz ayrı dilin grameri üzerine yayın yapan M. A. Castren'in önemli bir yeri vardır.

Farsça okutan bir başka şarkiyatçı da filoloji hocası olarak 1826'da Helsinki Üniversitesi'ne tayin edilen Gabriel Geitlin'dir. İbrânîce ve Arapça da okutan Geitlin, Farsça derslerinde daha çok Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstân*'ından parçalar üzerinde durmuştur. 1841'de Fince'yi Türkçe ile karşılaştıran bir çalışmasını, 1863'te de üniversitede bulunan İslâmî sikke koleksiyonunu yayımladı. Finli şar-

Helsinki
Merkez
Cami'inde
bayram
namazı

kiyatçıların en ünlüsü olan Georg August Wallin, Geitlin'in talebesiydi. Dil üzerine fevkalâde bir kabiliyeti bulunan Wallin 1839'da yayımladığı doktora tezinde Kur'an dilini eski edebiyat dilinin ölçüsü olarak değerlendirdi. Wallin St. Petersburg'daki Şarkiyat Enstitüsü'nde iki yıl kalarak Arapça, Farsça ve Türkçe öğrendi. Arapça hocası Şeyh Muhammed Ayyâd et-Tantâvî ile yakın ilişki kurdu. Helsinki'ye döndükten sonra Arap şiiri ve özellikle Harîrî üzerine dersler verdi. Wallin'in ardından talebeleri onun yolunda çalışmaya devam ettiler. Bunlardan Herman Kellgren özellikle Türk dillerine yöneldi. Kellgren 1855'te Keçecizâde Fuad ve Ahmed Cevdet paşalar tarafından yazılan *Kavâid-i Osmâniyye*'nin Almanca versiyonunu çıkardı. Kellgren'in ölümünden (1856) sonra 1864'te İbn Mâlik et-Tâî'nin *Lâmiyye*'si, Kellgren'in notları doğrultusunda W. Volk tarafından hazırlanıp yayımlandı. Kellgren'in yerine 1857'de Wilhelm Lagus tayin edildi ve o da Arapça, Farsça, Türkçe dersleri verdi. Lagus'tan sonra Doğu dilleri hocalığı görevini üstlenen Ernst August Strandman Asya Müzesi'nde bulunan (Cod. Arab. 4) ve İbn Hallikân'ın yazdığı sanılan bir yazmayı inceleyerek 104 biyografiden oluşan eserin yalnız yarısının İbn Hallikân tarafından kaleme alındığını, diğer yarısının ise meşhur Endülüslü şair İbn Hâkân el-Kaysî'ye ait olduğunu ortaya çıkardı (*De codice manuscripto vitas veterum poetarum Arabum sub nomine Ibn Challikani exhibente*, Helsinki 1866). Oiva Tuulio Arap coğrafyacısı İdrîsî, şair İbn Kuzmân ve Arap astronomisi üzerine, öğrencisi Eero Neuvonen de İspanya Arapçası ve Latin kökenli kelimelere geçen Arapça kelimeler üzerine yaptıkları araştırmalarla ün kazandılar.

Strandman'ın haleflerinden olan Knut Leonard Tallqvist 1893'te İstanbul'a giderek bir müddet kaldı ve konuşulan Türkçe'yi öğrenip kütüphanelerde çalıştı. 1899 yılında İbn Saîd el-Mağribî'nin *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* adlı eserinin İhşîdîler'le ilgili bölümünü neşretti (Leiden). Daha sonra çeşitli Arap ülkelerini gezdi ve çivi yazıları üzerinde uzmanlaştı. Yazdığı birçok makalede Türkiye, Lübnan, Suriye ve Filistin anılarına yer verdi. Tallqvist'in öğrencilerinden olan ve onun gibi çivi yazıları üzerinde uzmanlaşan Harri Gustaf Holma 1943'te Hz. Peygamber'in biyografisini yayımladı; eser daha sonra Fransızca'ya da çevrildi (*Mahomet*, Paris 1946).

Finlandiyalılar bugüne kadar daima Türkoloji'ye, Türk halklarının tarih, kültür ve etnolojisine büyük önem vermişlerdir. Üniversitelerin şarkiyat çalışmaları yapan bölümlerinde eskiden beri mutlaka Türkoloji ile ilgili bir kürsü bulunmuştur. Bunun sebebi Fince'nin de Türkçe gibi Ural-Alтай dil ailesinin bir kolu olmasıdır (Fin-Ugur). Yukarıda belirtilen karşılaştırmalı Fince ve Türkçe çalışmalarından başka XIX. yüzyılın sonlarında Société Finno-Ougrienne Orta Asya'ya bir heyet gönderdi ve 1893'te Vilhelm Thomsen Orhun yazıtlarını çözümleyerek bunların Göktürkler'e ait olduğunu ortaya koydu (*Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées*, V, Helsinki 1896). Bu eserin yayımlanmasından sonra bütün dünyada Türkoloji araştırmaları hızlandı.

Finlandiya'da sosyal antropolojinin öncüsü olan Edvard Alexander Westermarck (ö. 1939), uzun yıllar Fas'ta kalarak ülkenin dinî ve kültürel hayatıyla ilgili araştırmalar yaptı ve çalışmalarını şu üç eserde topladı: *Marriage Ceremonies in Morocco* (London 1914), *Ritual and Belief in Morocco* (I-II, London 1926), *Wit and Wisdom in Morocco: A Study on Native Proverbs with the Assistance of Shereef Abd-es-Salam el-Baqqa-li* (London 1930). Westermarck, *Pagan Survivals in Mohammedan Civilization* (London 1933) adlı eserinde de Fas müslümanlarının âdet ve dinî törenlerinde Berberî ve Kartaca etkilerinin hâlâ yaşadığını ileri sürdü. Westermarck gibi bir antropolog olan Hilma Granqvist de Filistin halkının yaşantısı üzerine araştırmalar yaptı.

Doğu dilleri bölümü başkanlığına 1965 yılında Jussi Aro'nun tayin edilmesiyle birlikte Arapça ve İslâm çalışmalarında

büyük bir canlanma oldu. Bunda, hem İslâm dünyasının XX. yüzyılın ikinci yarısındaki dünya politikasında popüler hale gelmesinin, hem de Aro'nun Arapça'ya özel bir ilgi duymasının rolü büyüktür. 1970'lerde ortaya çıkan Ortadoğu krizi ve İran devriminden sonra Batı'da İslâm'a karşı dinî, politik, sosyal ve kültürel açılardan ilginin artması Finlandiya'yı da etkiledi ve buradaki İslâm'la ilgili yayınların yoğunlaşmasına yol açtı. Bunlar arasında İslâm'a ön yargıyla yaklaşan geleneksel şarkiyatçı bakış açısıyla yazılmış olanlar da bulunmakla birlikte çoğunluk objektif bir yaklaşım sergilemekte, özellikle ilâhî dinlerdeki ortak noktaları ortaya koyarak mensuplarını diyaloga çağırarak eserler dikkat çekmektedir. Bunlara, H. Hellenberg ve I. Perho'nun süffilik üzerine yazdıkları *Heijastuksia valosta-mystikkojen Islam* (Helsinki 1992) ve Kaj Öhrnberg'in *Islam, Maailmanhistorian pikkujättiläinen* (Porvoo 1988) adlı eserleri örnek olarak gösterilebilir. Son yıllarda İslâmiyet üzerine yapılmış İngilizce yayınlar arasında da Seppo Rissanen'in *Theological Encounter of Oriental Christians with Islam during Early Abbasid Rule*'ü ile (Abo 1993) Irmeli Perho'nun *Studia Orientalia* dergisinde (sy. 74, Helsinki 1995) yayımlanan *The Prophet's Medicine* adlı eseri sayılabilir.

Günümüzde Finlandiya'daki Türk ve İslâm kültürleri üzerine yapılan çalışmalar, daha çok Helsinki Üniversitesi'nin 1973 yılında kurulan Filsofinen Tiedekunta Aasian ja Afrikan Kielten adlı kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bundan başka bir de The Finnish Oriental Society (Societas Orientalis Fennica) bulunmakta ve 1925 yılından beri *Studia Orientalia* isimli İngilizce, Fransızca ve Almanca makaleler yayımlayan bir dergi çıkarmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Aalto, *Oriental Studies in Finland* (1828-1918), Helsinki 1971; a.mlf., "Les Etudes orientales en Finlande", *Ar.O.* XIX/1-2 (1951), s. 79-84; İsmail Soysal — Mihin Eren, *Türk İncelemeleri Yapan Kuruluşlar*, Ankara 1977, s. 112-113; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, III, 1040-1043; T. Melasuo, "Review of Finnish Literature on Islam", *Teaching Islam in Finland* (ed. N. G. Holm), Abo 1993, s. 29-50; K. Öhrnberg, "Arab and Islamic Studies in Finland", a.e., s. 21-29; E. Stenji, "Die orientalischen Studien in Finland während des ersten Halbjahrhunderts der Universität zu Helsingfors. 1828-1875", *SO*, sy. 1 (1925), s. 271-312.

Finlandiya hükümeti tarafından müslüman mezarlığı için de yaptırılan şehidler âbidesi - Helsinki

